

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Անցեալ անգամ մենք մեր ընթերցողներին զբաղեցրինք անգլո-գերմանական դաշնադրութիւնով վերաբերեալ Աֆրիկային: Մենք տեսանք, որ, ապագայում սպասելիք տարաձայնութիւնների և գուցէ պատերազմների դէմն առնելու համար, Գերմանիան և Անգլիան իրար հետ համաձայնութիւն կայացրին, որով Աֆրիկայի արևելեան մասում մինչ այժմ ունեցած անգլիական և գերմանական երկիրները, իրար զիջումներ անելով, նոր սահմաններ ստացան և իրար այդպիսով սահմանւած երկիրները երկու կողմից ընդունեցին, իբր ապագայում անվիճելի երկիրներ՝ քաղաքական տիրապետութեան տեսակէտից:

Մեր անցեալ անգամայ յօդածումը յիշատակեցինք և այն, որ Անգլիան, Գերմանիայի հետ համաձայնութիւն կայացնելուց յետո, բանակցութիւններ էր սկսել նաև Ֆրանսիայի հետ, որպէս զի Անգլիայի և Ֆրանսիայի տիրապետութեան սահմանները Աֆրիկայում փոխադարձ համաձայնութեամբ որոշեն, որպէս զի Անգլիան Ֆրանսիայի հետ և Ֆրանսիան՝ Անգլիայի հետ վէճ չը ծագեցնեն իրանց ներկայ և ապագայ տիրապետութեան և իրաւունքների մասին Աֆրիկայում:

Խնդիրը ահա ինչու՞մն է: Անգլո-գերմանական դաշնադրութեան համաձայն՝ Գերմանիան ընդունում է Անգլիայի հովանաւորութիւնը (ասել է թէ՛ նաև ապագայ գրաւումը) Զանգիբար կղզու վերայ: Բայց Զանգիբարի մասին 1862 թւականին Անգլիայի և Ֆրանսիայի մէջ համաձայնութիւն էր կայացել, որ դոցանից ոչ ոք իրաւունք չ'ունենայ այդ կղզին տիրապետելու առանց փոխադարձ համաձայնութեան: Այդ պատճառով Անգլիան իրաւունք չ'ունէր Գերմանիայի համաձայնութեան հիման վերայ՝ իւր հովանաւորութիւնը հաս-

տառուած համարել Զանգիբար կղզու վերայ, որը նկատենք մի անգամ ևս, Արևելեան Աֆրիկայի առեփարի գլխաւոր սլահետը և շուկան է։

Միւս կողմից, Ֆրանսիան այս վերջին տասնեակ տարիներում, ի միջի այլոց, ձեռք է բերել զէնքի ոյժով, հովանաւորութիւն ոչ միայն Տունիսիայի, այլ և Մազազասկար մեծ կղզու վերայ։ Այժմ Ֆրանսիան ընդունեց Անգլիայի հովանաւորութիւնը Զանգիբարի վերայ, իսկ Անգլիան, իւր կողմից, ընդունեց Ֆրանսիայի հովանաւորութիւնը Մազազասկար կղզու վերայ, խոստանալով այդ կղզում ընդունել Ֆրանսիայի իրաւասութիւնը, մինչդեռ մինչ այժմ նա այդ էր անում և ամեն կերպ խրախուսում էր տեղացի հովաներին և նոցա թագուհուն՝ ընգդէմ Ֆրանսիայի։

Բացի դորանից, Ֆրանսիայի իրաւունքին է թողած Ալժիրիայի և Տունիսիայի յետևի երկիրը. այսինքն Սահարայի անապատը մինչ նիգեր մեծ գետը, որտեղից (Սաի աւանից) մինչ Զադ լճի Բարուա աւանը մի զիծ պէտք է քաշի, որպէս հարաւային սահմանը Ֆրանսիայի տիրապետութեան Աֆրիկայի Հիւսիս-Արեւմտեան մասում, ուր, բաց առած Ուարոկոն, այժմ կազմել է մի ընդարձակ ֆրանսիական տիրապետութիւն՝ Միջերկրական ծովի, Առլանտեան Ովկիանոսի և Նիգեր գետի ու Զադ լճի միջև տարածութիւն, որի մէջ դրանում է Սահարայի ընդարձակ անապատը և որի ամերը կազմում են Ալժիրիան, Տունիսեան և Սենեգամբիան, որոնք բոլորն էլ այժմ ֆրանսիական են։

Այդ իւր աֆրիկական տիրապետութեանը համապատասխան կենդանութիւն տալու համար, Ֆրանսիան այժմ արծարծել է Սահարայի միջով երկաթուղի շինելու գաղափարը, որի գլուխ բերելը կարելի են համարում մինչ 200 միլիոն ֆրանկով։ Երբ այդ գլուխ կը գայ, Սահարայի գիծը կը դառնայ համաշխարհային տուէտրական երազներից մէկը։

Անգլիան, իւր հաշիւները Գերմանիայի և Ֆրանսիայի հետ վերջացնելուց յետոյ, վերջացրեց իւր հաշիւները Աֆրիկայի նկատմամբ նաև Պորտուգալիայի հետ։ Այդ համաձայնութեան մանրամասնութիւնների մէջ սակայն մենք չենք մտնում, որովհետև նոքա մեր ընթերցողների համար աւաջինների կարեւորութիւնը չ'ունին։

Այսպիսով մենք ականատես ենք լինում ներկայ ժամանակումս Աֆրիկայի մեծ ցամաքի բաժանմանը եւրոպական տէրութիւնների մէջ։ Ունի՞ արդեօք այդ գործողութիւնը որ և է քաղաքական մեծ նշանակութիւն թէ ոչ։

Այդ գործողութիւնը՝ Աֆրիկայի բաժանումը, կը պատասխանենք մենք, ոչ միայն ահագին քաղաքական նշանակութիւն ունի, այլ և, մենք համարձակու՞մ ենք այդ ասել, մեծ պատմական-քաղաքական էւօլիւցիայի, որ պատրաստու՞մ է և որը զարգանալու է մօտ ապագայում։

Ահա ինչու՞նք է բանը։ Ամերիկան, որպէս արդէն քանիցս «Մուրճ»-ը դորա վերայ իւր ընթերցողների ուշքն է դարձրել, Ամերիկան, ասում ենք, ձգտումն ունի տնտեսապէս և մասամբ նաև քաղաքականապէս միանալու։ Համա-ամերիկական կոնգրեսը ցոյց տւեց, որ այդ ցնորք չէ, այլ իրականութիւն։ Արդ՝ անցեալ յունիս ամսին Հիւսիսային Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներում ընդունեց Մակ-Կինլէյի հռչակաւոր օրինագիծը, որով այդ մեծ պետութիւնը այնքան զգուշացնում է եւրոպայից իրանց մօտ ապրանք ներմուծելը, որ եւրոպան իրան տեսնում է գրեթէ վաւերաւոր ամերիկական շուկայից։ Եթէ դա լինէր Ամերիկայի կողմից միմիայն մի ժամանակաւոր օրէնք, դորա վերայ այն ուշքը չէր դարձնիլ վտանգւած եւրոպան։ Բայց ոչ։ Հարիւր տարի է արդէն, որ Ամերիկան գնում է այդ շաւղով և այժմ նա չի վախենում իւր տենդենցիաները համարձակօրէն յայտնել ամբողջ աշխարհին։ Եւրոպան ոչ մի միջոց ունի Ամերիկային ստիպելու, որ նա այդպէս չը վարւի, որովհետև Ամերիկայից եւրոպան ստանում է միայն այնպիսի իրեզէններ (հում նիւթեր), որ ինքը եւրոպան արտադրել անկարող է իւր պահանջներին բաւականութիւն տալու համար։ Մինչդեռ եւրոպան ուղարկում է Ամերիկա այնպիսի իրեզէններ (ֆաբրիկատ), որ Ամերիկան ինքը կամ արդէն պատրաստում է, կամ կարող է իւր մէջ զարգացնել դոցա համար հարկաւոր բոլոր արհեստները։ Եւրոպան չի կարող պատասխանել Ամերիկային նոյնով, ինչպէս սա է վերաբերում դէպի եւրոպան։ Մի խօսքով եւրոպան անգէն է Ամերիկայի դիմաց։

Ամերիկան ուրեմն ձգտում է կազմել իւր համար մի առանձին աշխարհ, շատ թէ քիչ եւրոպայից ջոկնաւած։ Այդ դրութիւնը,

աւելի ու աւելի սաստկանալով, կը տեւի շատ երկար, այնքան երկար, որ Եւրոպան չի կարող չսպասել, որ նա փոխելի, այլ ստիպւած է իւր գլխի ցաւի համար այժմից իսկ դարման գտնել:

Ամերիկան, բացի դորանից, ունի այլ քաղաքական կազմակերպութիւն և այլ քաղաքական ոգի, քան Եւրոպա. այնպէս որ Եւրոպայի ազդեցութիւնից դուրս գալը և նորանից ջնկուելը ոչ թէ յետադիմութեան պէտք է վերագրել, այլ երկու ցամաքների տարբեր քաղաքական ուղղութիւններին, որոնց իւրաքանչիւրի իւր ձեռով զարգանալը երկու տեսակ զարգացած կուտարաններ է պատրաստում ապագայ մարդկութեան համար:

Ամերիկայի և Եւրոպայի մէջ տեղի ունեցած այդ յարաբերութիւնները ներկայումս զբաղեցնում են եւրոպական մամուլին որպէս երբէք սորանից առաջ: Մակ-Կինլէյի մաքսային օրէնքը ահագին աղմուկ է գցել Եւրոպայում այս վերջին երկու ամիսները, բայց, ինչպէս ասացինք, Մակ-Կինլէյի օրէնքը մի հետեւանք է համաամերիկական կոնգրեսի վճիռների, և այս վերջինս էլ հետեւանք է այն տրամադրութեան, որի արտայայտիչն է դեռ ևս քսանական թւականներին արտայայտւած Մօնրօէի. դօքտրինի: Եւ այս բոլորի համար մենք կը խնդրէինք մեր ընթերցողներին վերալիշել Մուրճի մէջ այդ մասին լոյս տեսած քաղաքական յօդւածները:

Գանք այժմ այս միւս հանգամանքին, որ Եւրոպայից բաժանուում է ոչ միայն Ամերիկան, այլ և Ռուսիան և սորա հետ նաև Ասիայի մի ահագին մասը: Ռուսիայի յարաբերութիւնները Արևմտեան Եւրոպայի հետ յայտնի են: Բոլորովին հասկանալի և արդէն քանիցս անգամ բացատրւած պատճառներով այս րոպէին Ռուսիայի դէմ եւրոպական տէրութիւններից գործում են՝ Գերմանիան, Աւստրո-Ունգարիան, Իտալիան, և որպէս հասկանալի է նաև Անգլիան: Հեռու պահել Ռուսիան Եւրոպայի գործերի վերայ վճռող ազդեցութիւն ձեռք բերելուց, չը թող տալով նրան գերիշխանութիւն ձեռք բերել Բալկանիան թերակղզում և ապա Աւստրո-Ունգարիայի սլաւոնական երկիրներում— դա է նպատակը: Միւս կողմից Ռուսիան այնքան ընդարձակել է Ասիայում և այնքան հաւանական է որ Ասիայում քանի գնաց պիտի հզօրանայ և աւելի ևս ընդարձակել Ռուսիան, որ կարելի է համարձակ ասել, Ասիան, որ այժմ արդէն մի մեծ մասով ռուսական է, ապագայում

ևս առաւել պէտք է կրէ ռուսական կամ հպատակութիւնը կամ գերիշխանութիւնը կամ առհասարակ նորա ազդեցութիւնը:

Ինչ է դուրս գալիս դորանից: Այն, որ Արեւմտեան Եւրոպային հակակիր Ռուսիան իւր ասիական ներկայ և ապագայ երկիրներով պէտք է փակւած մնայ Արեւմտեան Եւրոպայի առևտրի և գաղթականութեան համար, որպէս այժմ էլ այդ արդէն մասամբ կայ: Ասիայի նկատմամբ այս տեսութիւնից դուրս ենք համարում Ձինաստանը, որի ունենալիք յարաբերութիւնները, Արեւմտեան Եւրոպայի հետ ոչ մի կերպ չեն խախտում քաղաքականութեան այն հիմունքները, որ մենք գծադրում ենք ներկայ յօգաւածում:

Այսպիսով մենք ինչ ենք տեսնում: Մենք տեսնում ենք, որ Արեւմտեան Եւրոպան, իբր մի ամբողջութիւն, և որպէս միատեսակ կոլտուրայի ծնունդ, հաւասար շահեր ունի պաշտպանելու համար՝ մի կողմից Ամերիկայից, միւս կողմից՝ Ռուսիայից.

եւ ահա նոյն այդ Արեւմտեան Եւրոպայի տէրութիւնները այսօր իրար հետ խաղաղական միջոցներով, այն է փոխադարձ համաձայնութիւններով վերցնում և բաժանում են իրար մէջ Աֆրիկայի մեծ ցամաքը, որը այժմ ներկայանում է որպէս մի մեծ ժառանգութիւն հին Եւրոպայի: Եւ այսուհետ Աֆրիկան դառնալու է այն մեծ դաշտը, ուր պէտք է գործադրեն եւրոպացու Ֆիզիքական և մտաւոր ու բարոյական ոյժերը, որպէս մի ժամանակ Ամերիկան, որ այժմ հասունացել և անշատուում է իւր մայր հայրենիքից — Եւրոպայից:

Նկատեցէք, որ Աֆրիկայում ոչինչ գործ չունի այժմ ոչ Ամերիկան և ոչ Ռուսիան և որ այժմ, այս վերջին ամիսներում կատարւած համաձայնութիւնների հիման վերայ՝ գրեթէ ամբողջ Աֆրիկան արդէն բաժանւած է եւրոպական տէրութիւնների մէջ և այն էլ յայտնի է, թէ չը բաժանւածներից որ երկիրը որ եւրոպական տէրութեան բաժին պէտք է ընկնի: Մարօկկօն վերապահւում է Իսպանեային, Տրիպօլիսը՝ Իտալիային, Եգիպտոսը, երևի, Անգլիային: Իսկ այդ երկիրներից դուրս՝ մնացած Աֆրիկան գրեթէ ամբողջապէս արդէն այժմ բաժանւած վերջացած է:

Երբ մենք մեր դրած հարցին պատասխանեցինք, թէ Աֆրիկայի բաժանումը պատմական-քաղաքական, աւելցնենք այժմ, նաև, կոլտուրական մեծ էւօլիւցիայի պրօցէսներից մէկն է կաղմում, ահա՛ թէ ինչ էինք հասկանում՝ դորանով: Եւ մենք ի հարկէ, այս մի յօդւածում կարող էինք և կամեցանք միայն այդ էւօլիւցիան իւր ընդհանուր գծերով միայն գծադրել և ընդհանուր հոսանքները միայն նշանակել: